

Наукова робота під шифром «**СТОРІНКИ ІСТОРІЇ**»

Всеукраїнський конкурс наукових студентських робіт
у галузі “Українська мова, література (з методикою їх викладання)”

“ТРАГІЧНІ СТОРІНКИ ІСТОРІЇ В ТВОРЧОСТІ О. ДОВЖЕНКА”

2020 р.

ЗМІСТ

ВСТУП		3
РОЗДІЛ 1	О. ДОВЖЕНКО ЯК ОСНОВОПОЛОЖНИК КІНОМИСТЕЦТВА	6
1.1.	Події Другої світової війни у кіноповісті О. Довженка «Звенигора».....	6
1.2.	Композиційна довершеність літературного сценарію О. Довженка «Арсенал».....	9
РОЗДІЛ 2	МАЛА ПРОЗА У ТВОРЧОСТІ О. ДОВЖЕНКА	12
2.1.	Трагізм українського народу у малій прозі письменника.....	12
2.2.	Елементи патріотизму в оповіданні «Ніч перед боєм».....	15
РОЗДІЛ 3	ПОЕТИКАЛЬНІ ВЕКТОРИ ХУДОЖНІХ ТВОРІВ ПИСЬМЕННИКА НА ТРАГІЧНУ ТЕМАТИКУ	19
3.1.	Сила духу та непохитність волі українців у творі О. Довженка «Україна в огні».....	19
3.2.	Філософський зміст твору О. Довженка «Зачарована Десна».....	28
ВИСНОВКИ		30
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ		32

ВСТУП

В історії української літератури є значна кількість письменників, творчість яких знаменує собою бурхливий розвиток мистецтва слова. В українському просторі літератури ХХ ст. вагоме місце належить О. Довженку, який залишив у спадщину нащадкам неперевершені твори, кіноповісті та документалістику.

У філологічному колі до вивчення творчості О. Довженка зверталось багато вчених, дослідників, яким не байдужою є його спадщина в історико-літературному процесі України ХХ ст. Актуальність вивчення означеного питання зводиться до розуміння письменником трагічних сторінок історії України, оприлюднення крізь приму світосприйняття та переживання кожної окремої людини. Сьогодні маємо потребу переосмислення творчої спадщини О. Довженка з урахуванням різноманітних методологічних засад його життєтворчості. Доречно переглянути сторінки біографії, які у наш час не є вивченими та дослідженими на належному рівні. Не менш цікавим на сьогодні є питання вивчення проблеми соціального розшарування суспільства, трагізму, які показував на сторінках художніх творів О. Довженко.

Творчість О. Довженка досліджували такі критики та літературознавці: О. Гончар, О. Бабишкін, І. Дзюба, В. Дончик, С. Жила, І. Захарчук, В. Ігнат, С. Коба, І. Корнієнко, Р. Корогодський, Ю. Кочерган, М. Логвіненко, І. Місюра, Н. Науменко, Л. Новиченко, С. Пультер, В. Святовець, Н. Тимків, Г. Ткаченко, Н. Троша, Чумак, С. Шмулик. Зазначені критики досліджували такі аспекти творчості О. Довженка: літературну спадщину як вияв національної ідентичності (Н. Троша); трагічні події війни у творах письменника (Г. Ткаченко); авторську позицію в літературознавчих працях (Н. Тимків); форми деталізації у творах митця (В. Святовець); події Другої світової війни у художніх творах письменника (І. Місюра); літературний портрет письменника (С. Коба, С. Жила, І. Дзюба, О. Гончар); драматургію, художні особливості художніх творів письменника (Н. Троша); художню модель війни у текстах митця слова (В. Хархун).

Існує думка про те, що О. Довженко за життя представив себе як

кінорежисер та сценарист. Однак, не слід забувати про те, що в історії української літератури він відомий як прозаїк, людина, яка вміла показати різні типи характерів людей.

Метою наукового дослідження є вивчення творчої спадщини О. Довженка та виявлення в ній елементів трагічності, визначення місця письменника в історичному процесі України.

Вивчення означеного питання передбачає реалізацію поставлених **завдань**:

- представити поетикальні вектори малої прози письменника;
- подати аналіз світоглядних домінант О. Довженка крізь призму життєпису, переконань письменника, а також бачення митця слова;
- проаналізувати основні проблеми, які зображував письменник на сторінках малої прози;
- виявити наявність психологічних деталей у художніх творах О. Довженка;
- проаналізувати позитивні та негативні риси звичайних людей у малій прозі письменника.

Об’єктом дослідження є художня творчість О.П.Довженка, його спадщина у напрямку кіномистецтва.

Предметом дослідження стали елементи трагізму у художніх творах О.П.Довженка, а також еволюція поглядів митця у розвитку мистецтва слова.

Методи дослідження. У дослідженні використовувалися методи аналізу й синтезу для визначення місця й ролі творів письменника в історико-літературному процесі; для окреслення авторського бачення світу застосовувався біографічний метод; структурно-типологічний метод у науковій роботі використовувався для аналізу та порівняння художніх текстів автора; системний підхід до розгляду творчої спадщини митця дав змогу актуалізувати системотворчі чинники його поетики та визначити елементи правдоподібності.

Теоретико-методологічна база дослідження містить наукові праці відомих теоретиків літератури, літературознавців, які акцентували увагу на розумінні митцями слова термінів, понять та висловів в історико-літературному процесі України ХХ ст.: Жулинський М., Новиченко Л., Кудрявцев М.,

Логвиненко О., Фашенко В., Хархун В., Шаповал М. та ін. Дослідження представлених теоретиків дають змогу зробити певні узагальнення та висновки з питань осмислення проблем трагізму в Україні у часи війни.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані під час викладання історії української літератури ХХ ст., читання спецкурсів і спецсемінарів, на факультативних заняттях з історії української літератури у школах із поглибленим вивченням гуманітарних дисциплін. Результати наукової роботи впроваджено в освітній процес Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького.

Апробація наукової роботи. Результати наукової роботи були представлені у фаховому збірнику наукових праць філологічного напрямку. У науковому віснику Міжнародного гуманітарного університету (серія Філологічна) було представлено статтю на тему: «Особливості кіноповісті О. Довженка «Україна в огні»: бачити, чути, відчувати» (Суховій Л.А.) (у співавторстві з Т. Шаровою та С. Шаровим). №40. Т.1. С. 97–100. Також результати наукового дослідження представлені на Міжнародній конференції Proceedings of XXXXX International scientific conference – Place of science in the modern world. Morrisville, Lulu Press., 2019. За результатами конференції було видано збірник наукових праць, де вміщена стаття на тему: «Творчість О. Довженка: трагічні сторінки історії». (Суховій Л.А.). Morrisville, Lulu Press., 2019. С. 87–90. Коваленко А.С. результати наукового дослідження представила у вигляді статті на тему: «Особливості патріотизму в оповіданні О. Довженка «Ніч перед боєм», яка вийшла друком у збірнику наукових праць під час XXV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Інноваційні досягнення науки та освіти». Дніпро, 2020. С.13–20.

Структура роботи. Структурно наукова робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 35 сторінок. Основний текст розміщено на 31 сторінці. Список використаних джерел налічує 52 позиції.

РОЗДІЛ 1

О. ДОВЖЕНКО ЯК ОСНОВОПОЛОЖНИК КІНОМИСТЕЦТВА

1.1. Події Другої світової війни у кіноповісті О. Довженка «Звенигора»

Відомі кінодіячі системно повторюють, що Довженко – вчитель, художник – увійшов у браму Одеської кінофабрики якимсь ненароком, випадково, у напівсвідомому чарівному трансі. Однак в тому, що Довженко прийшов у кіно, є певна закономірність [26, с. 84].

Українська література ХХ ст. сьогодні відома значною кількістю письменників. Однак до плеяди тих, кого можна перечитувати неодноразово, належать не всі. У художніх творах письменник відтворював правду життя, додатково використовуючи різноманітні прийоми та елементи поетикального характеру. В історію світової літератури він увійшов як класик світового кінематографа (рис. 1).

Творчість О. Довженка є багатогранною та креативною. Реалістичність письма, яка лягла в основу його творів, дозволила йому увійти у серце читача назавжди. О. Довженко сьогодні відомий як письменник, художник, кінорежисер, кінодраматург. У середині 20-х років вийшло 25–30 художніх повнометражних фільмів, не кажучи вже про велику кількість фільмів агітаційних, документальних та науково-учбових. В управлінні, де бував

Довженко, панувала, отже, гаряча творча атмосфера. Вона, безперечно, збуджувала романтичну уяву майбутнього видатного художника [1, с. 8].

Одеська кінофабрика виникла на базі колишньої студії відомого кінопідприємця Харитонова. Після революції тут швидко виростає ціле кіномістечко, зводяться павільйони, лабораторії, допоміжні цехи. Тут працюють перші постановники українських радянських фільмів А. Бучма, А. Аношенко, О. Перегуда, Л. Курбас [43, с. 52].

Для Одеської кіностудії писали сценарії П. Панч («Ряба теличка», 1924); Ю.Яновський («Гамбург», 1926); М. Бажан («Алім», 1926, «Микола Джеря», 1927 та ін.); Д.Бузько («Сон Товстопузенка», 1924, «Лісовий звір», 1924, «Димівка», 1926, «Життя Тараса Шевченка», – «Дитинство» й «Тарас Шевченко», 2 серії – у співавторстві з М. Панченком); В. Овчаренко («Хазяїн чорних скель», 1924) та ін.

У творчій спадщині О. Довженка є короткометражні фільми (рис. 2).

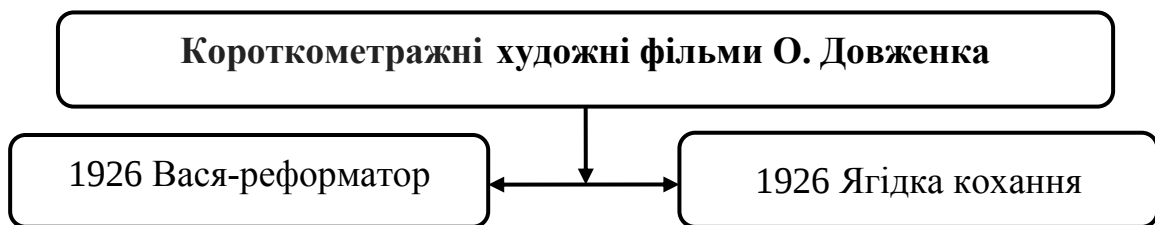

Рис. 2. Короткометражні фільми О. Довженка

Отже, акторські сили на кінофабриці становили гордість українського кіно. Гірша справа була з кінодраматургами і особливо з режисурою. Україна ще не мала своїх національних режисерських кадрів [37, с. 340].

Справді, репертуар Одеської кінофабрики середини 20-х років відзначався строкатістю. Якщо говорити про більшість фільмів, то тут переважали містико-романтичні мелодрами, поширені на той час «революційні детективи», дешевенькі побутові водевілі [41, с. 92].

Провідним режисером 20-х років на Одеській студії був П. Чардинін, що працював тут з 1923 року (після еміграції) аж до своєї смерті у 1932 році. Поставивши 16 художніх повнометражних фільмів, він відіграв певну роль у

налагодженні українського кіновиробництва.

Основоположником кіномистецтва є видатний майстер української і загальносоюзної кінематографії – режисер Олександр Довженко (рис. 3).

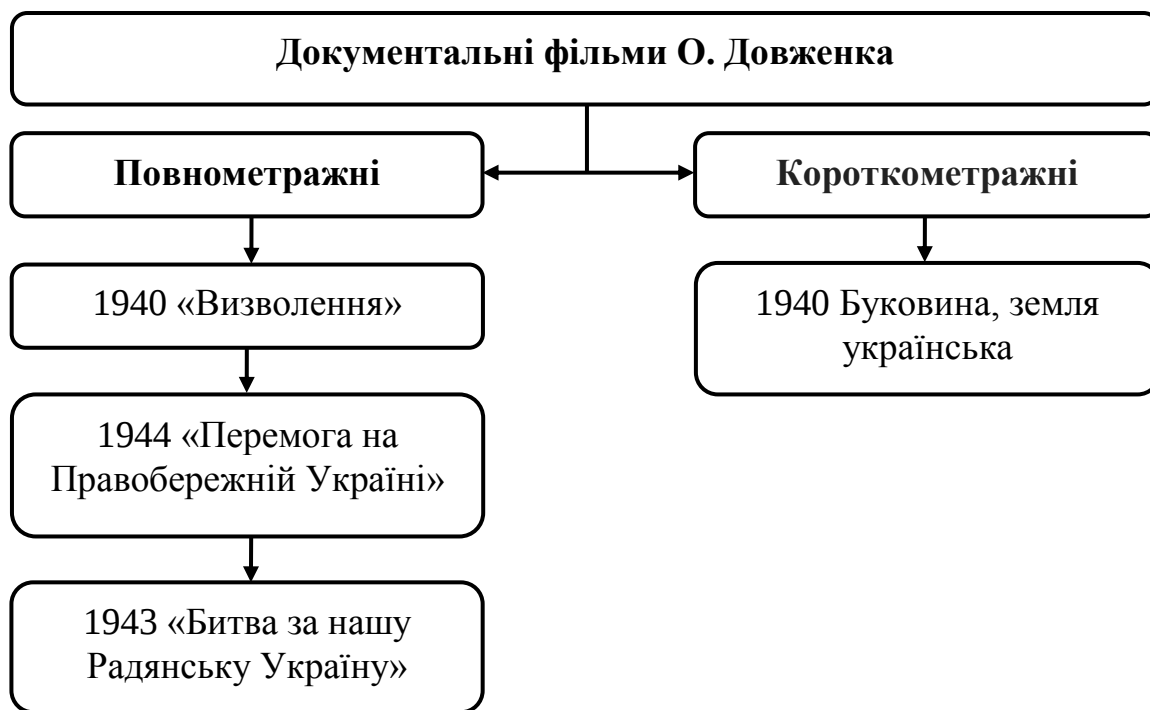

Рис. 3. Документальні фільми О. Довженка

З режисерською роботою О. Довженко ще не був обізнаний, тому «Васю-реформатора» ставив режисер Лопатинський, зйомки, в основному, провадив досвідчений оператор Йосип Рона. Цікаво, що на зйомках «Васі-реформатора» вперше виступив у ролі оператора Данило Демуцький – згодом видатний український майстер кінозйомок, творчий друг О. Довженка. В цьому фільмі дебютував як кіноактор і Юрій Шумський (грав Васиного дядька) [29, с. 3].

Узагалі весь фільм був сповнений карколомними вигадками двох молодих дотепних і розумних експериментаторів Довженка і Демуцького, що гаряче поринули в світ «кіночудеє» [34, с. 77]. Незважаючи на деяку прямолінійність, плакатність образів, Довженкові вдалося підкреслити глибокий патріотизм, наголосити на міжнародній солідарності трудящих [46, с. 47].

Згодом О. Довженко ніколи не включав до свого доробку ні «Васю-реформатора», ні «Ягідки кохання». Першим своїм фільмом він вважав

«Сумку дипкур'єра» [3, с. 38]. Це ще не був, звичайно, фільм, де остаточно визначився б талант Довженка. Але «Сумкою дипкур'єра» молодий режисер і кінодраматург остаточно переступив високий поріг мистецтва. Ще «Сумка дипкур'єра» тільки-но вийшла на екрани, а вже Довженко, окрилений успіхом, працював над новим фільмом – кінопоемогою «Звенигора» [2, с. 3].

Фільм «Звенигора» був незвичайним і, як в захопленні відзначала критика, – епохальним. В усьому відчувалась сміливість режисера, новаторство, виняткова винахідливість. При зображенні минувшини молодий режисер застосовував позафокусну зйомку, безмежно далекі казкові перспективи, світові ефекти [25, с. 48]. О. Довженко виявився майстром ритму. Сцени, де українські дівчата плетуть вінки і пускають їх за водою, – надзвичайно мелодійні, мрійливі. І навпаки, темп фільму стає стрімким і динамічним, коли йдеться про революцію, поїзд Соціалізму [24, с. 52].

Отже, кіномистецтво О. Довженка – визначний етап в розвитку української радянської кінематографії. Звичайно, якщо розглядати його фільми з погляду сьогоденних високих вимог, то в ньому знайдеться багато недоліків. Але добре сприймається те, що сам О. Довженко швидко пройшов той етап, і це було чудовим свідченням ідейно-естетичного зросту митця.

1.2. Композиційна довершеність літературного сценарію О. Довженка «Арсенал»

Не встигла ще «Звенигора» вийти на екрани, а Довженка вже хвилювали нові творчі задуми. В газеті «Кіно-Вісті ВУФКУ» за 20 квітня 1928 року поряд з інформацією «Успіх «Звенигори» в Парижі» була надрукована стаття «Великий героїчний фільм». У ній сповіщалося, що режисер О. Довженко ставить картину «Арсенал». Це й був новий етап у творчості митця .

Сценарій О. Довженко написав сам. Взагалі відтоді, як відомо, він ставить художні фільми лише за своїми сценаріями. Згодом Довженко завжди нарікав на цю обставину; йому здавалось, що він би міг зробити вдвоє більше, якби не

доводилось затрачати часу на написання сценаріїв [21, с. 108].

Літературний сценарій «Арсеналу» близький до режисерського. Для нього характерна фрагментарність і виключна режисерська конспективність. Пишучи сценарій, Довженко-письменник немовби свідомо надавав основні «повноваження» в розкритті теми та характерів Довженкові-режисерові і акторам. Ось як виглядає в сценарії відомий епізод агонії отруєного німецького солдата: «...Один солдат не стерпів маски. Спинився, судорожно зриває протигаз, озирається несамовито на всі боки й починає сміятись...Надихавшись звеселяючим газом, корчиться від сміху солдат...» [13, с. 412].

У сценарії «Арсенал» О. Довженко немовби мислить кадрами. Відчувається потяг до контрастів, різючих метафор. Для сценарію, а отже і для фільму, притаманна динамічність, стрімкість сюжету. Але динамізм досягається Довженком не за рахунок запаморочливих трюків, біганини, стрибків, перебігу століть, як це було в «Сумці дипкур'єра» та «Звенигорі» [16, с. 2].

Привертає увагу композиційна стрункість фільму і сценарію. Після запаморочливої «Сумки дипкур'єра» і переобтяженої «Звенигори» композиційна вишуканість «Арсеналу» була неабияким досягненням Довженка. Сценарій складається, як відомо, з семи частин. В першій – експозиційній – зображено тяжке становище народу в останні місяці імперіалістичної війни. Всім війна набридла, всіх виснажила: і солдатів, що кидають окопи, і селян, яких задушили податки та злидні, і німецьких вояк [18, с. 9].

Довженко подає події в багатьох планах: тут поле битви і хатина солдатки, і ешелон з дезертирами, і божевілля німецького солдата. Алгоритична, характерна для фільму, сцена хлібороба-каліки з конякою, яку він, знервований, спустошений, нещадно б'є. Несподівано глибокого реалістичного змісту набуває умовна метафора: кінь повертає голову і говорить бідному господареві: «Не туди б'єш, Іване» [14, с. 112].

Письменник романтично стверджує людяність, високий гуманний сенс громадянської війни. Разом з тим митець немовби полемізує з тією лякливою інтелігенцією, для якої революція була лише кровопролиттям, моторошним

взаємознищенням людей. Романтичний перегук поколінь стане улюбленим прийомом О. Довженка («Щорс») [42, с. 60].

Шоста частина сценарію немовби розширює масштаби повстання – зображуються криваві бої під Бахмачем, Ніжином; на допомогу арсенальцям пробиваються червоногвардійські загони, летить червона кіннота, тачанки, стійко вмирає герой революції Федорченко, що оживає згодом в довженківській «Поемі про море»- Шоста частина найпоетичніша в сценарії [30, с. 2].

Сьома – остання частина сценарію сповнена трагізму: повстання придушене, і лише в кінці фільм набуває високого оптимістичного звучання завдяки оригінальному і сильному художньому символу, що вразив глядачів усього світу [13, с. 498].

Сумнівним є твердження деяких кінознавців про «композиційну неоформленість «Арсеналу». Навпаки, «Арсенал» різко відрізняється від «Сумки дипкур'єра» і «Звенигори» композиційною стрункістю. Сім частин сценарію міцно взаємопов'язані, завдяки умілому розташуванню окремих частин, Довженко досяг чіткого ритму, послідовності [23, с. 162].

«Арсенал» був визначним етапом для митця. Проте він зрозумів, що кінометафори, алегорії, романтичні символи – не справжня вершина мистецтва, вони не зможуть повністю відтворити людської краси, глибоко розкрити психологію нової людини. І вже в наступній кіноповісті «Земля» Довженко створює повнокровний образ сучасника – будівника нового суспільства.

Письменник ставив надзвичайно високі вимоги до митця – глибоке філософське розуміння образу, знання доби і психіки народу. Разом з тим Довженко торкався особливо важливого, майже нечіпаного в теорії питання психології творчості: перевтілення кіноактора можливе лише при умові глибокого знання життя, тісного зв'язку з народом.

РОЗДІЛ 2

МАЛА ПРОЗА У ТВОРЧОСТІ О. ДОВЖЕНКА

2.1. Трагізм українського народу у малій прозі письменника

Для довженківських оповідань воєнного періоду характерна різноманітність художніх засобів і прийомів. Так, в оповіданні «Стій, смерть, зупинись», де йдеться про героїзм льотчика Гусарова, застосовуються публіцистичні прийоми, авторське звертання до читача. Саркастичними засобами картає Довженко зрадництво у новелі «Відступник». Хвилюючим і новим за темою є оповідання «Незабутнє». Це, по суті, гімн українській дівчині. Письменник зумів показати на тлі страшних катаклізмів, на тлі спустошливої війни чисту красу дівочої душі і возвеличити високу мораль народу. Оповідання О. Довженка «Незабутнє» стало початковим епізодом у кіноповісті «Україна в огні».

У романтичному плані написана новела «Мати», де оспівується героїчна смерть української жінки, яка переховувала російських юнаків-льотчиків (цей мотив згодом розробив у епічній формі Андрій Малишко в поемі «Прометей»). Новела сприймається як легенда. Вона поліфонічна, мов музичний твір. Ритміка й мелодика оповіді – незважаючи на короткий розмір новели – розмаїта і мінлива. Спочатку йде урочисто-епічний зачин. Одтак – бурхливо-динамічний темп риторичних запитань, що проголошуються на високій трагічній нозі: «Хто серед трупів ворожих біжить по селу, що вже догорає? Це Василь з автоматом. Хто мертвий висить коло хати під небом? Оце його мати...» [6, с. 47].

Надзвичайно цікаве, глибоко змістовне оповідання «Перемога». Все воно побудоване на майстерному описові смертельного бою. Довженко відтворив громову ритміку, задушливу атмосферу бою, люті атаки й контратаки, смерть, героїзм, великі пристрасті бійців. Рельєфно, яскравими штрихами окреслено безстрашних радянських воїнів. Показав Довженко і паніку та як це дорого обходиться воїнам [28].

Центральним образом є відомий нам Василь Кравчина – улюблений герой Довженка. Тут він виступає в ролі командира артилерійського дивізіону, його

залізна воля, командирський хист виявляються під час паніки. Весь полк тікає, біжить повз позиції Кравчини, і він бачить, як «трутизна відступу вже збаламутила його артилеристів» [9, с. 49].

Крім вищезгаданих оповідань О. Довженка, в його літературній спадщині є менш відомі, але не менш талановиті новелістичні твори. З незалежних від письменника причин вони не побачили світу за його життя, і лише недавно деякі з них знайдені в багатющому архіві митця й опубліковані в періодичній пресі.

Серед тих творів Довженка є, наприклад, велике оповідання «Тризна». Згадки про нього, а також ескізи, заготовки зустрічаються у воєнних записних книжках письменника. Датоване воно 1943 роком. В основі оповідання – висока ідея невмирущості народу, ідея торжества життя над смертю.

Лук'ян Бесараб на коні веде ескадрон в атаку. Попереду рідне село і рідна хата. Але саме в ній засіли фашисти. Гине Лук'ян майже біля своєї домівки. А село вже вільне. І вже інший командує ескадроном, і війська ідуть на захід. Батьки Лук'яна на третій день запросили його бійців «виповнити з ними поминальний чин». За прадавніми слов'янськими звичаями бійці зби-раються пом'янути товариша, бойового друга. Традиціями великої Русі віє від цього епізоду [5, с. 112].

О. Довженко як великий психолог, знавець душі народної подає характеристичні діалоги, розмови, в яких відчувається і оптимізм, і глибока інтелектуальність, і державність мислення простих колгоспників, хліборобів і воїнів. Усе дужче в оповіданні наростає пафос життєствердження, тріумфу людського розуму. Філософська суть оповідання безпосередньо висловлена самим автором в кінці твору: «Безсмертя народу почувалося тут на могилках в от-сій давній зміні людських поколінь. Тут сиділа й лежала сама, неначе, історія» [11, с. 248].

Оповідання пісенне, подекуди саркастичне або ж лірично-гумористичне, а то й гостропроблематичне (алегорична вставна новела про «Маньку», розмова про стріхи, довір'я до людини тощо). Початок оповідання динамічний, іноді ритмізований, пісенний: «Неначе не на сільському майдані у бою, а десь у казці

чи у пісні, дванадцять куль впилося Лук'яну Бесарабу в груди, тринадцята – коню...» [11, с. 276].

Більшість новел О. Довженка трагедійного плану. Є глибоко філософські, гумористичні, монументально-епічні. Ось їх назви (подаємо в тому порядку, як записані до книжечки рукою Довженка): «Федорченко» (14 I 43); «Невідомий» (1 II 1943); «Помилка» (17 IV 42); «Недоля» (1942); «Українське» (1944); «Хата» (5 IX 45); «Китайський святий» (10 I 46); «У полі» (2 V 46); «Сон» (23 IX 45); «Слава» (2 II 47); «Бронза» (1 III 44); «Сіятель» (не датовано).

Новели «Федорченко», «У полі», «Невідомий» написані у незвичайній формі монолога загиблих героїв. Вони розповідають про свій подвиг і свою просту мужню смерть. Мертві говорять з живими! Оповідують усім поколінням про війну і свою поведінку в ній! Такий прийом – свіжий, різкий – підкреслює безсмертність наших бійців у священній війні за незалежність Батьківщини [35, с. 120]. Крім цього, письменник досягає великого емоційного впливу на читача: щось міфічне, незвичайне, високе в оцьому звертанні загиблих воїнів до живих поколінь.

В основі новели «Помилка» трагічний епізод: в село ввірвалися наші бійці, вигнали німців. Біля однієї хати воїни спіймали якогось «парубійка» настільки переляканого і затравленого боєм, криком поранених, трупами, пожежами, що на питання бійців він машинально ствердив – так, він шпигун. Його розстріляли тут же, бо навколо гримів бій і всім було ніколи [6, с. 52]. Довженко цим самим неначе розкриває всі трагічні сторони війни, не хоче обминати і безглузвих випадків, що траплялися під час великих битв.

Оповідання О. Довженка, як бачимо, цікаві, глибокоідейні, талановиті, оригінальні формою і свіжі за змістом. Довженко, отже, сказав нове слово і в новелістиці. Його оповідання збагатили українську прозу. Це визначне і самобутнє явище в нашій сучасній літературі.

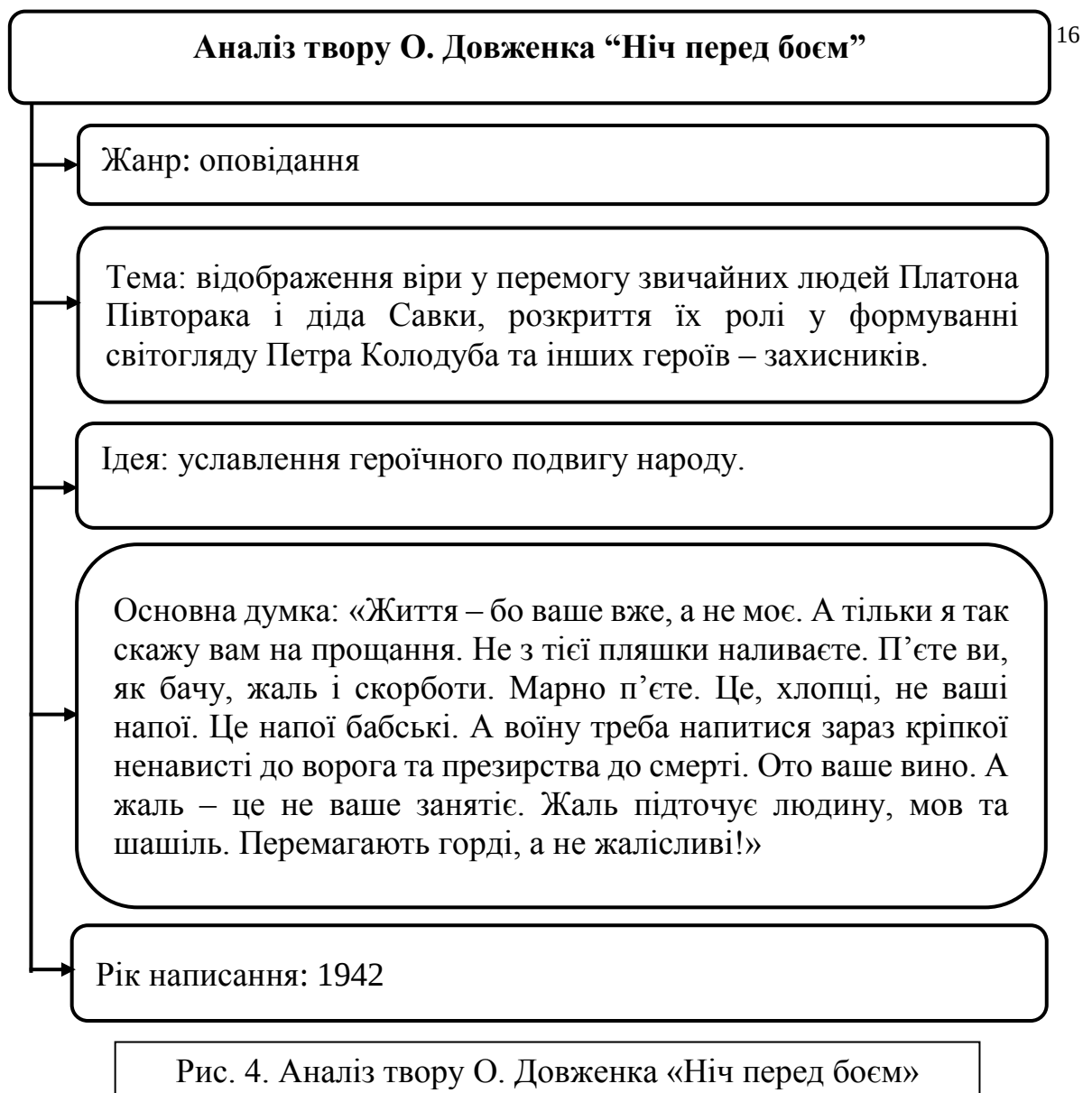
2.2. Елементи патріотизму в оповіданні «Ніч перед боєм»

Ще більшого емоційного впливу на читача досягнув Довженко своїми новелами. Якщо перші фільми Довженка були недосконалі, мали експериментаторський характер і автор не включав їх до свого активу, то його вже перші оповідання стали надбанням української літератури – такі вони самобутні, високохудожні, глибокоідейні, цікаві.

Письменник в дні війни створив цілу низку оповідань – «Стій, смерть, зупинись!», «Відступник», «На колючому дроті», «Незабутнє», «Ніч перед боєм», «Маги», «Перемога», «Тризна», «Воля до життя», «Хата», а також невеличкі за розміром новели: «Федорченко», «Невідомий», «Помилка» та інші. В них зображено героїзм радянських людей, засуджено зрадництво, оспівано незламність народного духу.

Оповідання О. Довженка були такі жагучі, полум'яні, що вони одразу здобули широку популярність; вони стали грізною зброєю в боротьбі з ворогом. їх друкували «метеликами» українською й російською мовами, випускали великими тиражами і разом з снарядами, гвинтівками відправляли на фронт в окопи [17, с. 89]. Простота сюжету і водночас постійний філософський підтекст, щедра, колоритна мовна стихія, динамізм оповіді, межування високого й земного, публіцистичного й психологічного, драматичного й ліричного, яскравість зображуваних характерів, їх типовість – такі основні прикмети Довженкової новелістики [36, с. 135].

Найкращим оповіданням О. Довженка є «Ніч перед боєм». В найтяжчий рік війни – 1942-й – воно перевидавалося окремою книжечкою вісім разів лише українською та російською мовами. Вісімнадцять видань однієї новели за рік. Дванадцятьма мовами [33, с. 4]. Це найкраще свідчення її великої ідейності, її естетичної сили і краси. Високопатріотична новела «Ніч перед боєм» була потрібна фронтові так само, як снаряди. Це можна вважати класичним прикладом міцного зв'язку письменника з народом, прикладом великої виховної сили літератури (рис. 4).

Оповідання чарує, захоплює суворою правдивістю кожного слова й патріотизмом. Тут немає незвичайних ситуацій. І в той же час новела виключно романтична. Однак на сторінках твору помітне відтворення автором категорії правди, яку автор відчував на собі. Тут доречно згадати про те, що категоріальний апарат правдивих картин тогочасної дійсності у творчості інших митців слова (І. Маслов, Р. Третьяков, І. Муратов) згадувався критиками, літературознавцями не побіжно [48, с. 239].

Звичайно, романтичність оповіді позначається й на формі твору. Справді, трагедійні ситуації, героїчні дії персонажів – все це вимагає динамічного діалога, експресивної мови, великої психологічної наснаги. В композиційних обрисах Довженкової новели відчувається далекий відгомін розповідної манери Марко Вовчок (рис 5).

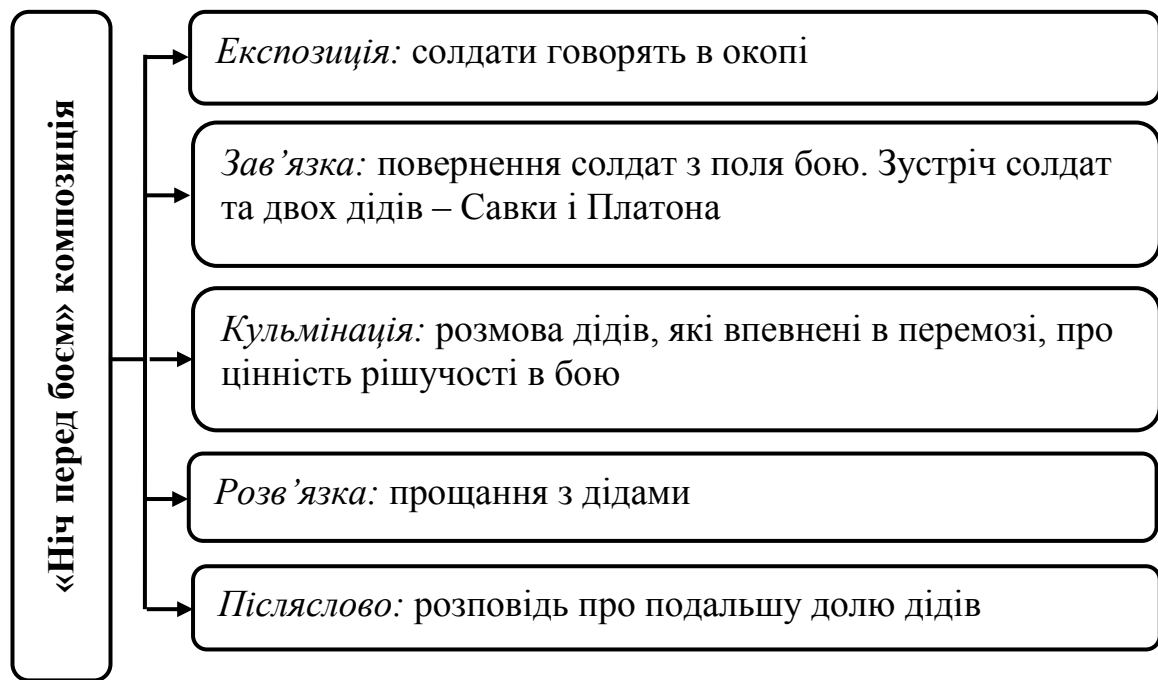

Рис. 5. Композиція твору О. Довженка «Ніч перед боєм»

Фабула оповідання «Ніч перед боєм» нехитра, і цим підкреслюється природність, правдивість епізоду. Перед боєм молоді танкісти розпитують свого командира Петра Колодуба про «внутрішній секрет» його героїзму. Командир поступово розкриває таємницю своєї безстрашності, причиною якої є двоє радянських людей – українські діди Савка і Платон. Під час відступу радянських частин вони під вогнем ворожої артилерії перевезли Колодуба та інших бійців через Десну, а потім героїчно загинули, потопивши великий човен з фашистами [31].

Героїзм дідів, що, ризикуючи життям, день і ніч перевозять під обстрілом наших бійців, їх патріотизм, щире уболівання за долю Радянської влади, армії, їх самовідданість і мужність – все це здебільшого подано в підтексті. Письменник підкреслює буденність, приправлену гумором та іронією скромність дідів під час подвигу [27, с. 42].

Письменник приділив велику увагу мовній характеристиці героїв. Одному з дідів хочеться, скажімо, присоромити тих, що відступають; робить це він просто і делікатно, використовуючи традиційні засоби іронії, що полягають в удаваному непорозумінні: «Еге-ге! Щось ви, хлопці, не той, не як його, не туди,

неначе, йдете, – сказав дід Савка і хитро подивився на нас. – Одежка ось нова, і торбочки, і ремні, еге, і самі ось молоді, а звертаєте наче не туди, га?!» [9, с. 118]. Синтаксис монолога, його лексика, зменшувальна форма іменників – все це вдало вихоплено з народно-розмовної стихії. Тому образи дідів такі живі, рельєфні, зримі [47, с. 53]. Витримка, байдужість до небезпеки заспокійливо впливали на знервованих, стомлених бійців. Разом з тим в оцій незвичайності, байдужості до смерті, зневазі до всякої небезпеки вже відчувається романтичне наснаження образів.

Коли постаті героїв-рибалок романтично піднесені, то епізодичні постаті боягузів окреслені сатирично. В оповіданні нещадно картались різні панікери та страхополохи. Звичайно, всілякі «лобові» декларації в новелі відсутні. Висміювання боягузів, нестійких елементів робиться за допомогою випробуваних сатиричних прийомів: дід Платон, приміром, не апелює безпосередньо до панікера, що сидить поруч, а згідно з старим українським прислів'ям говорить «навздогад буряків, щоб дали капуста» [9, с. 147].

Мобілізує значення новели не можна применшити. Адже голосом Платона і Савки промовляє сама Батьківщина – в цьому й «секрет» Колодубового героїзму. Цим твром автор засвідчив свою майстерність, якою буде пишатися наступне покоління, читаючи твір.

РОЗДІЛ 3

ПОЕТИКАЛЬНІ ВЕКТОРИ ХУДОЖНІХ ТВОРІВ ПИСЬМЕННИКА НА ТРАГІЧНУ ТЕМАТИКУ

3.1. Сила духу та непохитність волі українців у творі О. Довженка «Україна в огні»

Незважаючи на суворі умови творчої роботи, «Україна в огні» – один з найкращих, найпристрасніших творів Довженка. І тут митець вірний своїм естетичним принципам: він пише правду про народ. Кіноповість охоплює найтяжчий, найтрагічніший період Великої Вітчизняної війни – її початок, чорні дні окупації, відступ тощо. Довженко не відвертається від трагічного. Навпаки, кожний факт страждання народу відбивався в серці письменника: він хотів донести до наступних поколінь нелюдські тортури, яких зазнали наші люди під ярмом фашизму. Композиційно кіноповість ділиться на три частини: відступ наших військ, дні окупації і партизанських дій народу, переможний наступ [19, с. 9].

Сюжетною основою кіноповісті є історія чи, точніше, доля численної родини Лавріна Запорожця. Дія відбувається в українському селі з поетичною назвою Тополівка. Крім родини Запорожця, в коло бурхливих подій втягуються яскраві типи – Купріян Хуторний з синами та донькою; Мина Товченик; Довженків улюбленець – Василь Кравчина – один з численної безсмертної династії Кравчин, присутніх майже в кожному творі письменника; партизани, радянські воїни, а також представники ворожого табору – зрадник Заброда, німецький полковник фон Крауз, багато епізодичних постатей. Кожен з численних персонажів глибоко індивідуалізований і є типовим представником певного класу, соціальної групи тощо [39, с. 17].

Типові обставини, типові характери – це невід’ємна риса О. Довженкової поетики. Ось чому розтерзана фашистами Тополівка дає повне уявлення про трагедію України і всіх тимчасово окупованих фашистами районів Радянського Союзу, а дійові особи кіноповісті є, так би мовити, історичними виразниками

грізної епохи війни. Це особливо слід підкреслити, бо Довженко-прозаїк тут ще більше змужнів, збагатився, став епічним і глибшим [45, с. 50].

Контрастна, отже, зміна емоцій при вимовленні одного і того ж слова! Блискучий перехід від однієї картини до іншої. Цей художній прийом має глибоке ідейне навантаження. (Не докінчила свій щасливий монолог мати, Тетяна Запорожчиха. Перебила війна. Символічною картиною, таким чином, починається повість: війна перервала мирне щасливе життя радянського народу.

Водночас, в цій разючій сцені, в миттєвій зміні картин наочно відбилося майстерне застосування Довженком кінематографічних прийомів у прозі. Справді, трагічний монолог матері починається не з традиційних «та раптом», «та ось» чи «пройшла ніч» і не з нового розділу. Блискавичний перехід від однієї сцени до іншої – це справжній мистецький засіб кіно [40, с. 95].

Органічне, вдале застосування кінематографічних прийомів спостерігаємо і в подальших частинах повісті. Ось Василь Кравчина і Олеся разом у хаті, вночі (знайома нам зворушлива картина з оповідання «Незабутнє») [50, с. 64]. Діалог двох людей, зачарованих одне одним у таку страшну ніч великої війни, прості й водночас одвічно святі слова закоханих перериваються картинами народної трагедії.

— Хто тут? – почувся глухий голос.

— Це ми, тату, ми! – стогнуть сини під дверима. Прочинились двері. На порозі літній чоловік Купріян Хуторний.

— Защитники отечества?

— Все пропало, тату. Пустіть.

— Не пущу. Я царя захищав, не тікав. А ви свою владу одстояти не можете.

— Броня тонка, тату!

— Брешете, дезертири! – І Купріян грюкнув дверима» [7].

Як бачимо, О. Довженко влітає в урочисто-романтичну розповідь про шлюбну ніч Олесі й Василя сцени глибокого ідейного змісту: розмова батька з синами саркастична і сповнена гніву до панікерів, боягузів, дезертирів. Тут відчувається об'єктивність художника: люблячи ніжно Україну та її синів,

митець гостро засуджував зрадництво чи нестійкість своїх же земляків. Саме тому нам здаються несправедливими 'звинувачення Довженка в тенденційності, прикрашательстві під час зображення українців. Довженко об'єктивно відбивав реальну дійсність [20, с. 111].

Відомо, що О. Довженко не лише чув про війну, він був на фронті і відчував на собі весь біль за рідну країну. З різноманітних джерел читачі можуть ознайомитись із його літературною діяльністю [28]. Однак не слід забувати про те, що не знав О. Довженко спокою та перепочинку в дні війни. Він працював, як справжній воїн, він дихав зневагою до ворога, жадобою помсти і мрією про визволену землю. Він брався за все, що лише могло сприяти перемозі: статті, новели, відозви, памфлети, кінохроніка [52, с. 240]. З під пера письменника вийшло багато цікавих творів, серед яких можна виділити: «Земля», «Мати», «Поема про море», «Ніч перед боєм», «Зачарована Десна», «Воля до життя» та ін. (рис. 6).

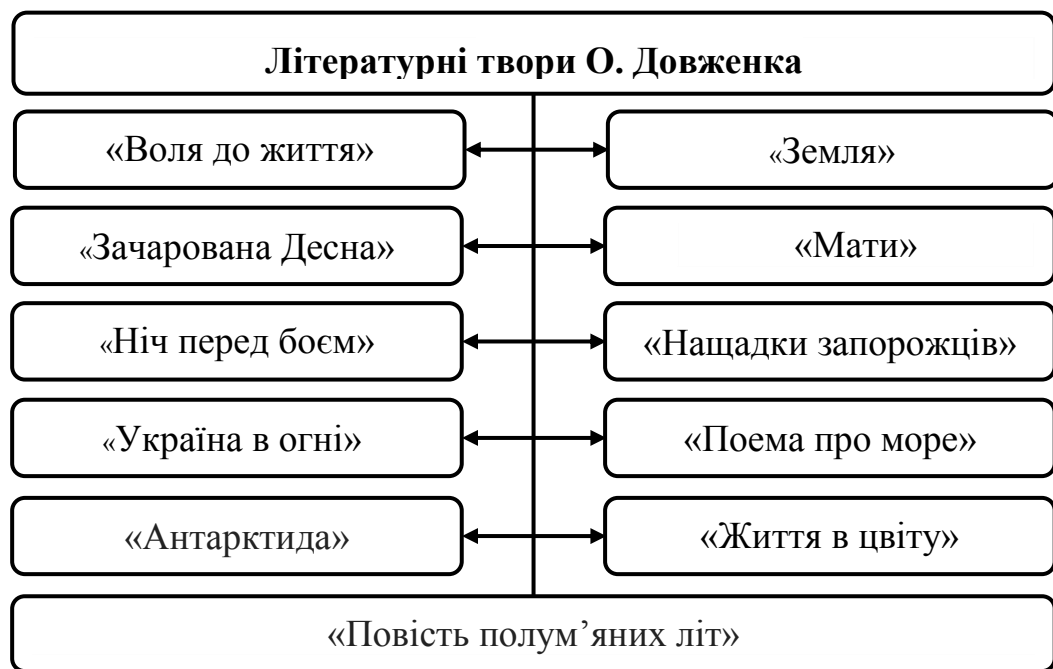
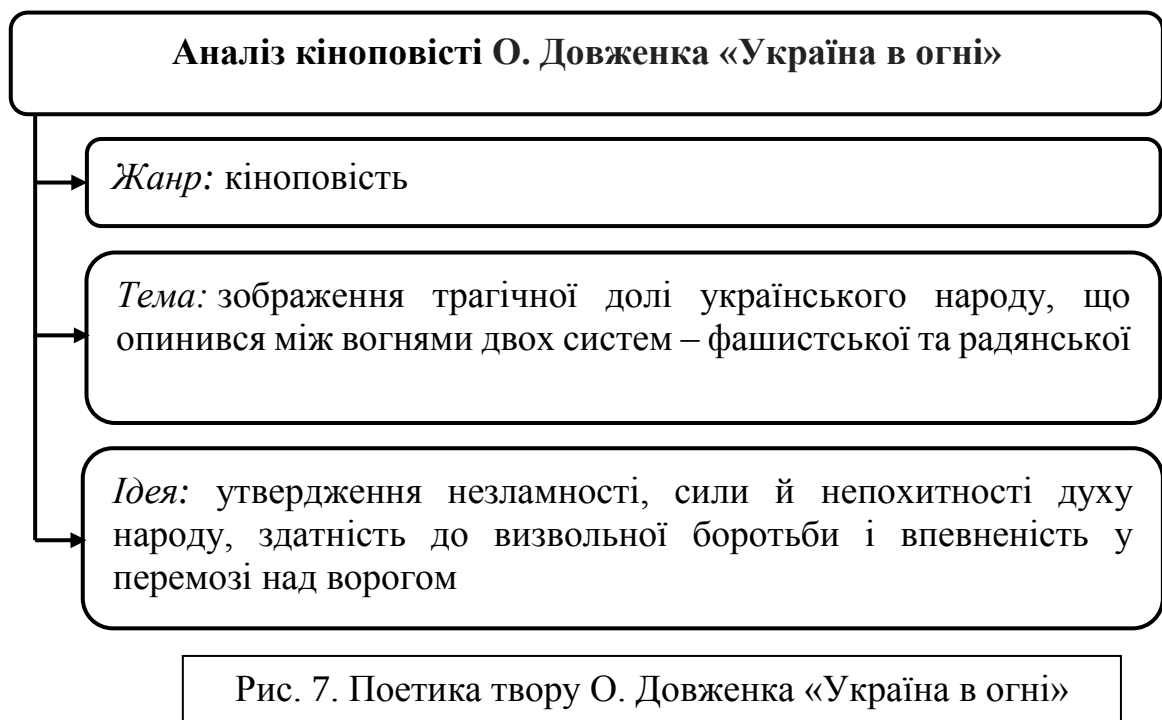

Рис. 6. Художні твори О. Довженка

Так, наприклад, кіноповість О. Довженка «Україна в огні» творилася під гул війни, при світлі пожеж та на руїнах визволених українських сіл. Вона охоплює найтяжчий, найтрагічніший період Великої Вітчизняної війни, зокрема її

початок, чорні дні окупації, відступ. Слід акцентувати увагу на тому, що О. Довженко не відвертається від трагічного [45, с. 48]. Навпаки, кожний факт страждання народу відбивався в серці письменника: він хотів донести до наступних поколінь нелюдські тортури, яких зазнали наші люди під ярмом фашизму [49]. Читаючи твір, досить швидко можна виокремити поетикальні особливості кіноповісті, оскільки автор сам визначає жанр твору, в темі закладає трагізм українського народу, а в ідейному звучанні бринить утвердження сили духу українського народу (рис. 7).

Композиційно кіноповість «Україна в огні» ділиться на три частини:

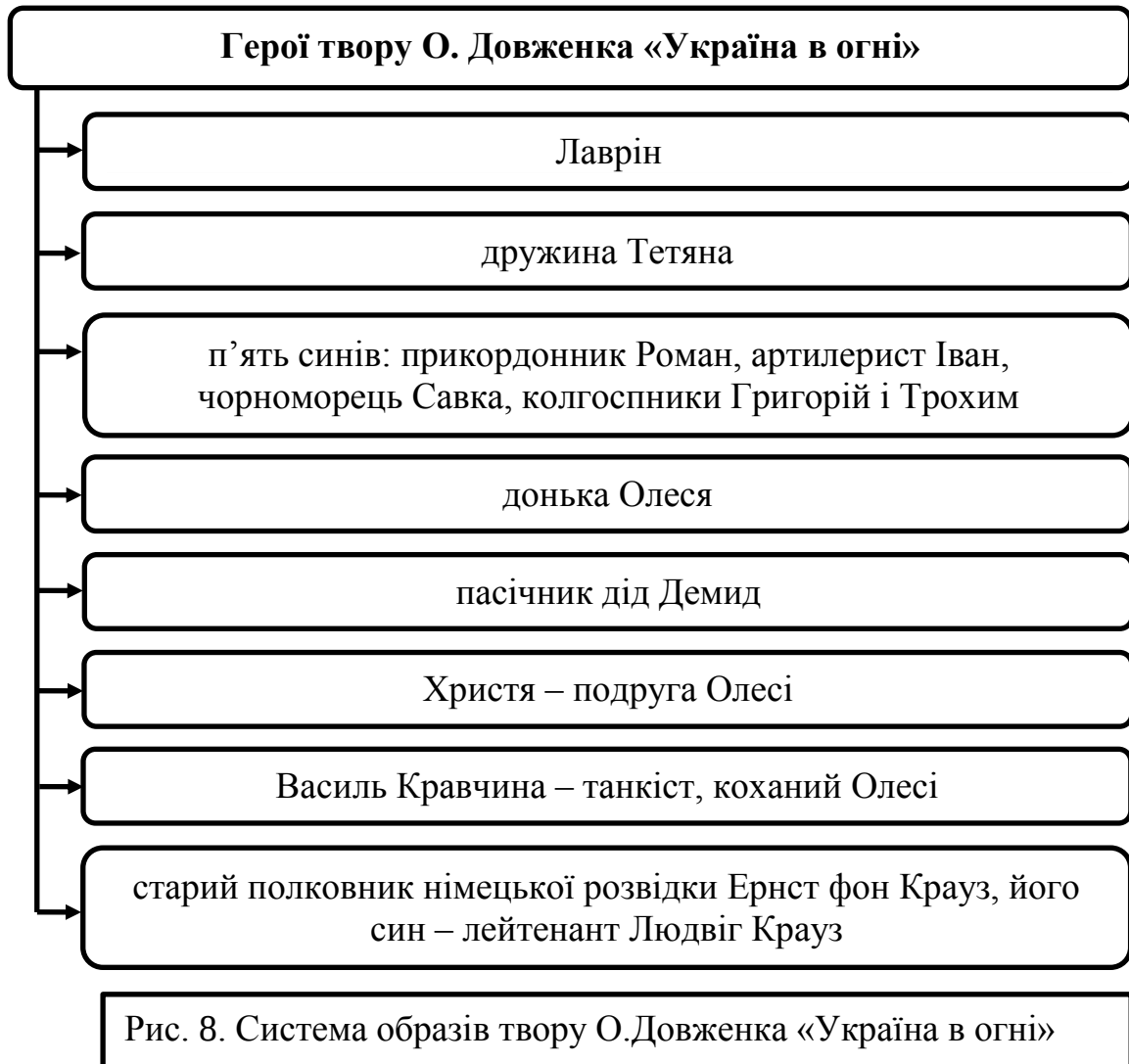
1. відступ наших військ;
2. дні окупації і партизанських дій народу;
3. переможний наступ [8, с. 109].

В основу сюжету кіноповісті О. Довженка «Україна в огні» покладена історія про долю родини Лавріна Запорожця. Цілком закономірним є вибір місця дії. Це українське село, яке має назву Тополівка. Окрім родини Запорожців читач може ознайомитись із такими героями:

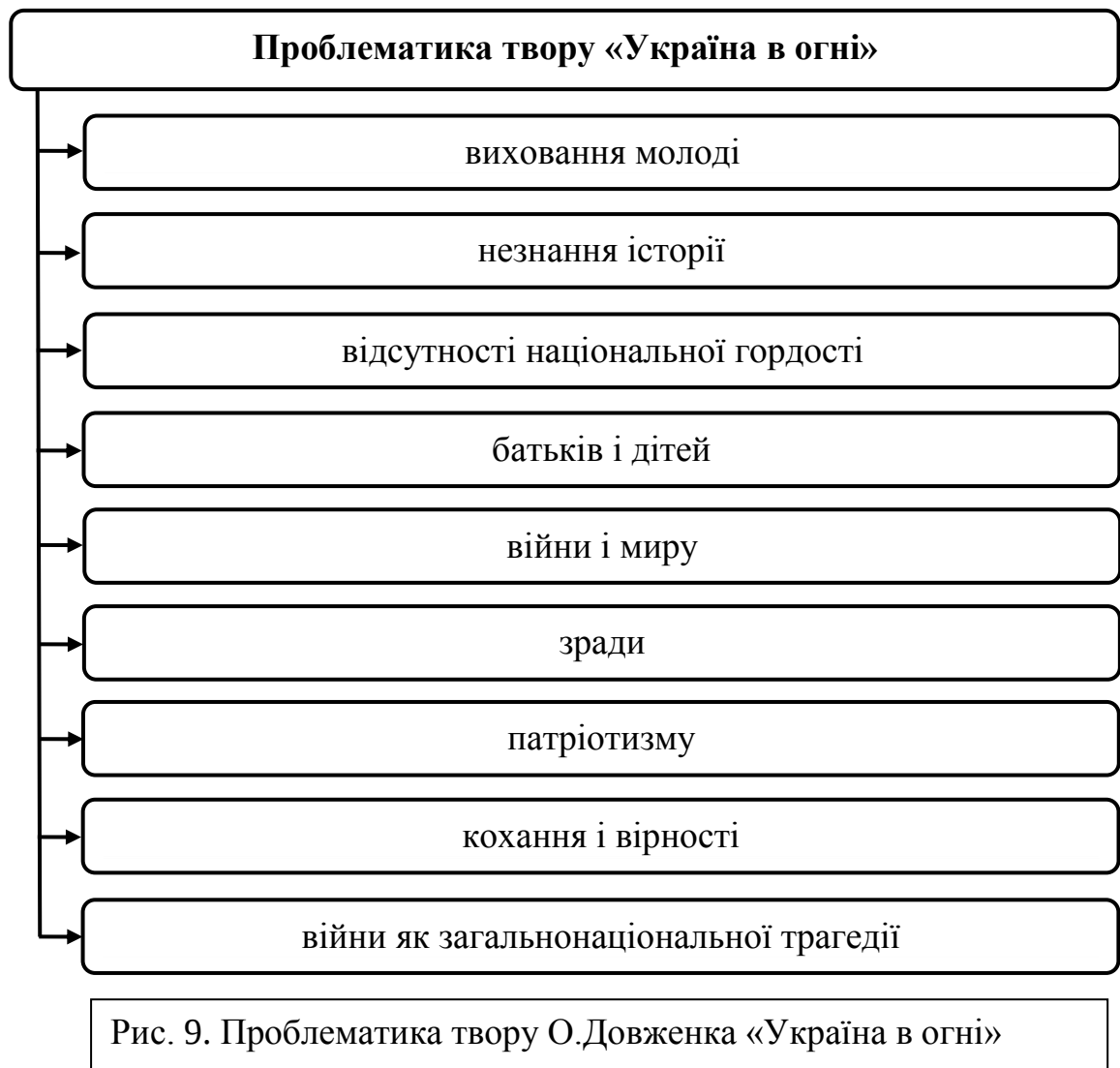
- Купріян Хуторний з родиною;
- Василь Кравчина;

- Мина Товченик;
- зрадник Заброда;
- німецький полковник фон Крауз.

Слід акцентувати увагу на тому, що всі персонажі твору глибоко індивідуалізовані і є типовими представниками певного класу, соціальної групи тощо (рис. 8).

Своїх героїв письменник обирає із життя. У творі навіть село Тополівка виглядає трагічним. Насправді ж за історичними фактами село із такою ж назвою дійсно було спустошене під час війни. Це можна пояснити тим, що автор писав те, що бачив на власні очі, відтворював те, що відбувалося поруч і не міг усунути трагізм життєвої долі українця [31, с. 12] (рис. 9).

Слід акцентувати увагу на тому, що кіноповість починається у спокійному тоні. Читач навіть не може уявити, що далі будуть розгортатися події життя і смерті під час війни. Тут можемо відчувати прийоми контрасту, які допомагають письменнику розкрити суть свого твору та надати йому більшої реалістичності [46, с. 45]. На початку твору автором використано глибокий ідейний філософський підтекст: у країні війна, а поряд із такими трагічними подіями автором показано ідилію української родини, їх щастя та сімейний добробут.

У кіноповісті можна відчувати наявність паралелізмів, за допомогою яких автор надає масштабності подіям та у повній мірі відтворює різноманітні події тогочасся [47, с. 54]. Страшні картини війни автор іноді так майстерно подає, що читачеві не треба нічого домислювати. За допомогою декількох слів О. Довженко відтворює картини воєнних часів, страшні тогочасні проблеми, які відчували літні люди, солдати, діти. Наприклад, у кіноповісті О. Довженко так

показує трагічність та біду українського народу: «Ой діточки ж мої, діточки, – жалібно голосила понад шляхом розлука» [15, с. 186].

Кіноповість О. Довженка «Україна в огні» можна вважати проблемною, гостроконфліктною. Таких елементів автор досягає завдяки чіткій окресленості героїв. Головний герой твердо усвідомлює той факт, що незалежно від труднощів, треба йти до перемоги, прагнути кращого життя, не здаватися у складні часи, не дозволяти ворогу нівечити майбутнє української нації.

В образах жінок та чоловіків письменник закладає надію на краще майбутнє, оскільки він підводить до думки про те, що усі вони втілюють найкращі риси українця, який є патріотом своєї держави [50, с. 51]. Реалістичність та правдоподібність закладається в образи кожного персонажа не лише у творах О. Довженка, а й І. Маслова, В. Бондаря, Ю. Шаповала [48, с. 239].

Більшість дослідників акцентують увагу на тому, що Довженкові вдалося відтворити тогочасні події у повній мірі. Це можна пояснити тим, що сам письменник на той час формувався як особистість. Кожен день він переживав разом з усіма солдатами про подальше життя в Україні. Грізні воєнні дні, батальні сцени та жага до перемоги на все життя закарбувалися в пам'яті письменника (рис. 10).

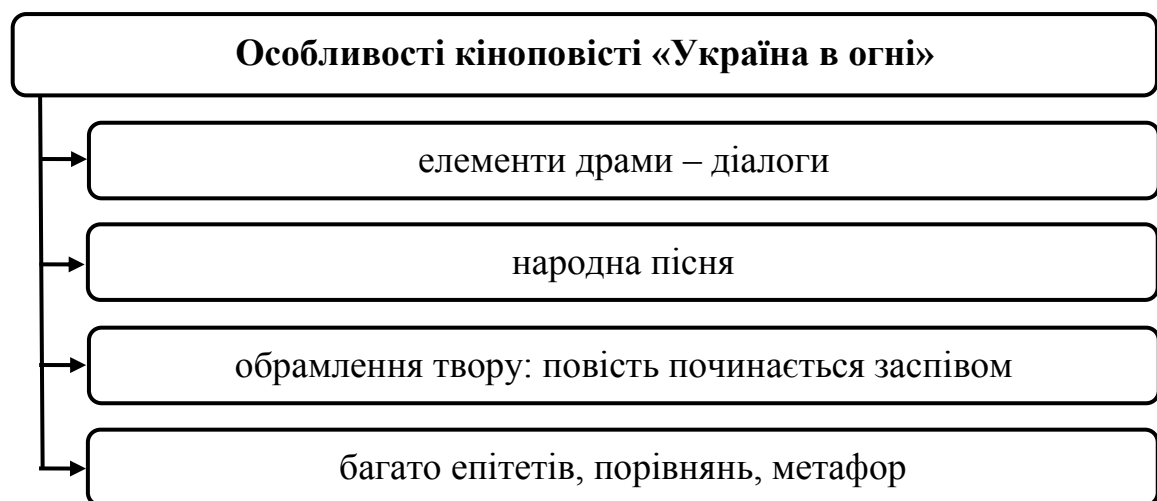

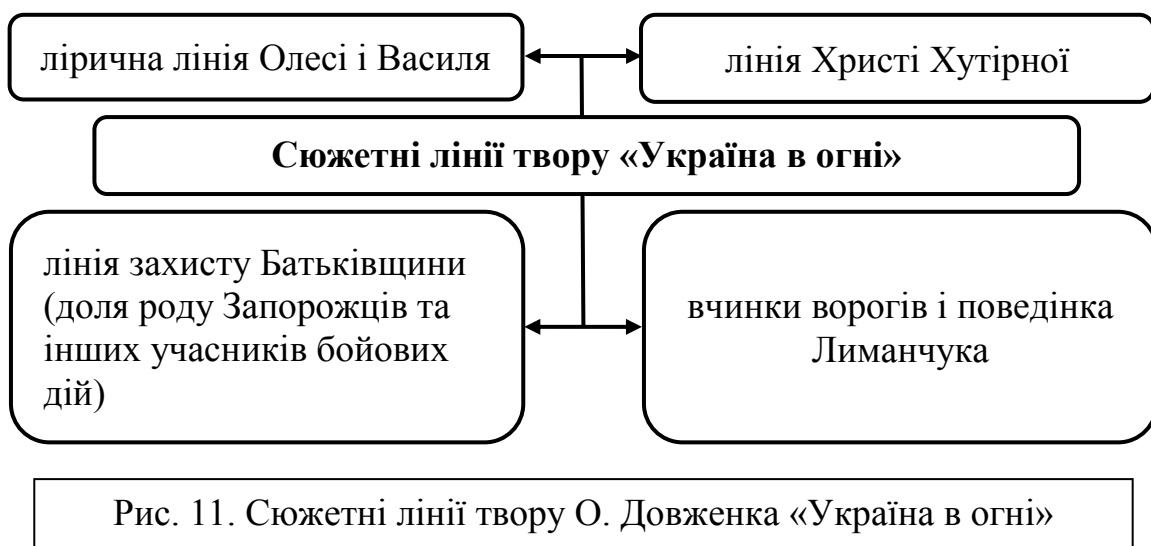
Рис. 10. Особливості кіноповісті О. Довженка «Україна в огні»

Паралелізм у зображенні подій в кіноповісті «Україна в огні» сприяв

повнішому відтворенню подій, масштабності оповіді. Це не лише тло воїстину історичне тло до епізоду зустрічі Олесі з Василем при світлі пожеж. Справді, так само, як відносини між Василем і Олесею, доля родини Хуторного вплететься в сюжетну основу твору. Крім цього, паралелізм у прозі швидка кінематографічна зміна картин сприяє глибшому епічному звучанню твору: «вершники пролітали темними шляхами. Прокляті люди падали на парашутах в жито. Щось кричало, та одинока орденоноска плакала з дітьми на шляху над убитою коровою» [15, с. 112].

Типова картина страшного літа 1941 року, коли фашисти по-злості йському віроломно напали нашу Вітчизну, разюча й правдива сцена війни майнула в цьому короткому фрагменті. Іноді Довженко одним словом, вдало знайденою метафорою відтворює колорит суворих подій. «Ой діточки ж мої, діточки.— жалібно голосила понад шляхом розлука» [15, с. 143].

Україна в огні» – твір гостроконфліктний, проблематичний. Особливо слід відзначити чітку окресленість героїв (незважаючи на складні умови, в яких творилася кіноповість (рис. 11).

Художницький досвід, тонке відчуття міри, інтуїція і, врешті, метод пізнання дійсності та відбору, типізації найсуттєвішого – весь цей довженківський великий арсенал сприяв тому, що письменник акцентує передусім на великих внутрішніх духовних процесах в житті народу, по-філософському осмислює епопею боротьби з ворогом, піднімає найболючіші

і найважливіші тогочасні проблеми, провадить високу ідею невмирущості і нездоланності радянського народу, його моралі, духовної величі [44, с. 6].

Динаміка оповіді, фізичне відчуття бою – ось найхарактерніші особливості цієї сцени на тлі пекельного вогню особливо разючим є спокій Кравчини, врівноваженість і, водночас, розторопність, кмітливість, чутливість [32, с. 53]. Одним з центральних персонажів кіноповісті «Україна в огні» є Олеся – донька Лавріна Запорожця, українська дівчина, ніжна й трудолюбива «майстериця квітів, чарівних вишивок і пісень...» [15, с. 182].

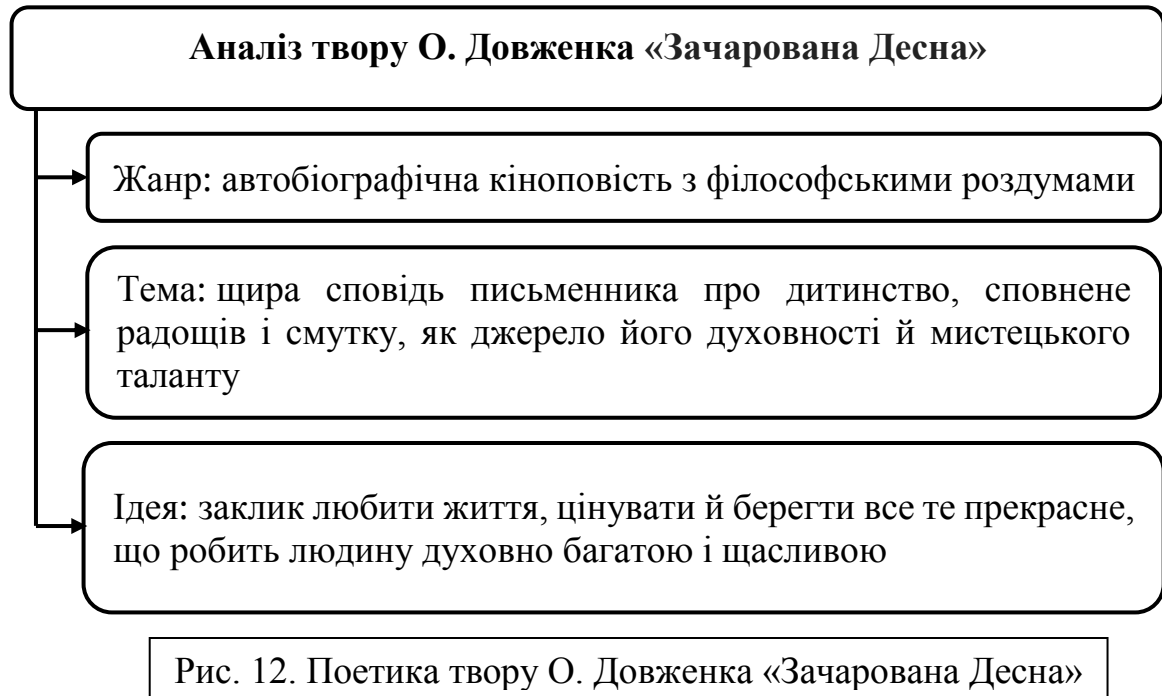
Майстерність О. Довженка на сторінках кіноповісті «Україна в огні» виявилася у тому, що автор використав інтуїцію та тонке відчуття міри. Письменник правильно розставляв пріоритети та робив акценти. З філософської точки зору він переосмислював боротьбу українського народу з ворогом, закликав до перемоги та закладав ідею невмирущості українського народу. Епічний розріз воєнних подій представлений автором за допомогою батальних сцен: стійкість ворога, напруга під час двобою, постійні битви.

Кіноповість О. Довженка «Україна в огні» вважається високопатріотичним твором, який можна перечитувати неодноразово. Кожного разу різноманітні ситуації читач може сприймати по-різному. Грізні воєнні події, кривава помста, жахливе життя – усе це реалії тогочасної дійсності, які О. Довженко зумів майстерно передати наступним поколінням. Безсмертний подвиг, біль, туга за щастям, а також гнів до ворога письменник правдиво переніс на папір. Пишучи твір у суворих умовах, письменник довів, що кіноповість «Україна в огні» – кращий твір у його творчій спадщині, оскільки О. Довженко ставив за мету писати правду та відтворити життя українського народу у тяжкий період його становлення.

3.2. Філософський зміст твору О. Довженка «Зачарована Десна»

У житті О. Довженка знову настає важкий період, можливо, під впливом гнітючих обставин письменник звертається до чарівного оазису свого трудного життя – до незабутнього, здивованого, «зеленоокого» дитинства, до «незайманої красуні» Десни [12, с. 56].

Прості, здавалося б, такі буденні явища повсякденного буття зпід пера О. Довженка – набули глибокого філософського осмислення [22, с. 43] (рис. 12).

Кіноповість «Зачарована Десна» [4] за своїм філософським змістом перегукується з твором Ромена Роллана «Кола Брюньон» – перегукується життєствердною концепцією головного героя, тонким ліризмом, живущим гумором, невмирущістю людського оптимізму [38, с. 2].

Живий голос письменника спричиняє до незвичайно високого тембру розповіді. Цей тембр виключно інтимний, жвавий, іноді сумний, іноді веселий, але кожен рядок кіноповісті бринить любов'ю до рідного народу, до своєї красуні Десни, до дитинства, до тих, що росли Сашка та вселяли в його вразливу душу людинолюбство, житейську мудрість, любов до праці, до природи, до глибокої думки [51, с. 65].

Головним героєм кіноповісті є також трудовий народ. Власне, кіноповість є суцільною поетичною хвалою народові; кожна деталь несе в собі якусь грань

народного характеру, розкриває актуальні проблеми (рис. 13).

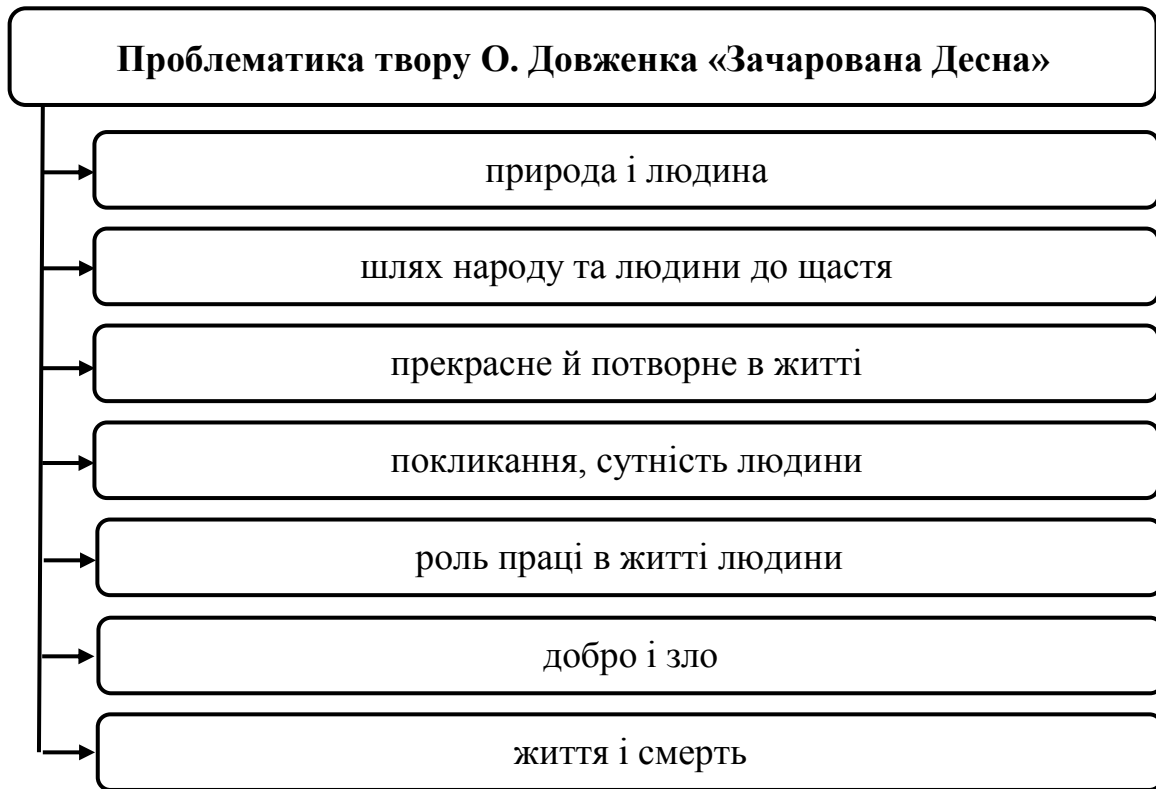

Рис. 13. Проблематика твору О. Довженка «Зачарована Десна»

Можна вести мову і про іншого центрального персонажа – про «незайману дівицю» Десну. Але тут доречно буде навести схему щодо особливостей твору О. Довженка «Зачарована Десна», оскільки сам письменник вбачав головною перевагою твору вживання різноманітних художніх засобів та використання народного гумору [51, с. 64].

Приємно, що в ролі Довженкових героїв виступали місцеві мешканці, ті, що знали особисто видатного митця. Та найприємніше те, що режисер Юлія Солнцева правильно трактувала головну тему «Зачарованої Десни»: вона у фільмі показала, як народжується великий митець. Твір О. Довженка «Зачарована Десна» актуальний і сьогодні, оскільки має на меті пробудити національну самосвідомість, показати реальні картини тогочасної дійсності крізь призму філософських міркувань.

ВИСНОВКИ

Творчість О.Довженка – можна вважати багатовимірним явищем. У творчій спадщині письменника наявні кіноповісті, оповідання, новели, темою яких є війна, знущання та страждання українського народу. Автор по-своєму підходить до розкриття рис характеру головних героїв на сторінках кіноповістей та оповідань, заглиблюючись щоразу у психологію звичайної людини.

О. Довженко на сторінках творів піднімає актуальні проблеми, які стосуються війни та миру, радості та горя, аналізуючи при цьому сильну та непохитну у своїх віруваннях людину. Слід акцентувати увагу на тому, що письменник подає образи, ідеї та проблеми крізь призму історії українського народу, беручи за основу реальні факти та події, які відбувались з українськими людьми у період воєнних дій.

Довженко-митець і Довженко-людина невіддільні одне від одного. Навіть зовні Довженко був дуже красивий. Стрункий, з срібно-білим ореолом над гордо посадженою головою, манера з смаком одягатись, красиво мислити, благородно діяти якнайкраще відтіняли його внутрішню мудрість і красу.

В усій його постаті, в поставі, жестах, погляді відчувалось, що це людина незвичайна. Коли О. Довженко малював картини будучини – каскади гідропоруд, зрошувальні канали, польоти в космос, то це вже був і фізик, і агроном, і біолог, і астроном. Врешті Довженкові й справді хотілося бути і архітектором, і лікарем, і садівником. В цьому Довженко схожий на Леонардо да Вінчі, а ще краще – на свого героя Василя Трубенка, якого можна було посадити «куди завгодно: в інженери, в капітани, в дипломатичні місії, артисти. Нема нічого в людській діяльності, де не справився б Василь», – ці слова з кіноповісті «Земля» найбільше імпонували Довженкові, якого природа щедро наділила різностороннім талантом.

Він мовби народився творити красиве, перетворювати світ. Це бажання виникало у митця не в тиші кабінету і не в години екстазу, – ні, це було в крові, в поведінці, в щоденному бутті. Він вважав, що не можна творити хороший фільм,

коли подвір'я кіностудії захаращене сміттям. Довженко, як згадують, виводив з павільйону своїх акторів, операторів та асистентів упорядковувати двір, садити дерева. Саме так виник знаменитий довженківський сад у подвір'ї Київської кінофабрики.

О. Довженко – світле й незвичайне явище доби. Він весь – кожним нервом і подихом – відданий народові, Батьківщині, своїй величній епосі. Найповніше оця велика єдність письменника з добою проявилася в його останньому епічному творі – кіноповісті «Поема про море». Це апофеоз довженківського життєлюбства й людинознавства, гімн творцям прекрасного будівникам комуністичного суспільства. Митець, вірний своїм естетичним принципам, знаходить ті мірила, якими визначається духовний діапазон людини: праця, освіта, висока Мораль. А ще точніше: ставлення до праці й обов'язку, тобто моральний рівень людини, сам характер її діяння й буття.

Отже, можна із впевненістю говорити про те, що творчість О. Довженка формувалася у процесі розуміння та пізнання світу вцілому, філософських тенденціях, історичних фактах, життєвих перипетій. З художнього дробку письменника зрозуміло, що його творчість є частиною національної культури ХХ століття, оскільки письменник піднімав актуальні питання тогочасної дійсності, токарвся цікавих деталей для розкриття наповторності українського народу, конкретного персонажу. Творчість О. Довженка містить у собі трагізм, який можна пропускати через читача акцентуючи увагу на психологізмі. У кіноповідях та оповіданнях О. Довженка можна виокремити наявність героїчного та трагічного, духовне та культурне надбання українського народу, філософічність та естетизм.

Стильова манера О. Довженка містить основу, в якій закладено заздалегідь світовідчуття та національне світосприймання. У свою чергу це призвело до значної глибини його художніх текстів, до роздумів на філософську тематику, а також до певної емоційності, гармонічності та поєднання людини з природою, відчуття у світі трагічності та болю в серці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Брюховецька Л. Митець світової слави: до 110-ї річниці від дня народження О.Довженка. *Урядовий кур'єр*. 2004. 11 вересня. С. 8–9.
2. Брюховецька Л. Таємниці «Звенигори»: з виступу на міжнародних теоретичних читаннях «О. Довженко: література та кіномистецтво». *Наука і освіта*. 2012. № 2. С. 3.
3. Дворецька Ю. Олександр Довженко – перший поет кіно. *Вивчаємо українську мову та літературу*. 2012. № 26. С. 38–39.
4. Довженко А.П. Зачарованная Десна: киноповесть и рассказы. Одесса: Маяк, 1988. 176 с.
5. Довженко О. Літопис життя. Фільми. Малюнки. Задуми. К.: Освіта. 1994. 132 с.
6. Довженко О. Твори // Українське слово: Хрестоматія української літератури та літературної критики ХХ ст. кн. 2. К., 1994. С. 47–71.
7. Довженко О. Україна в огні: текст. Режим доступу: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=876>
8. Довженко О.П. Арсенал; Земля; Півість полум'яних літ: Кіноповісті. Львів: Каменярь, 1982. 183 с.
9. Довженко О.П. Вибрані твори. Львів: Каменярь, 1980. 302 с.
10. Довженко О.П. Господи, пошли мені сили: Щоденник, кіноповісті, оповідання, фольклорні записи, листи, документи. Харків: Фоліо, 1994. 655 с.
11. Довженко О.П. Зачарована Десна. Україна в огні: кіноповісті, щоденник (1941-1956). К.: Веселка, 1995. 576 с.
12. Довженко О.П. Зачарована Десна: Кіноповість. К., 1994. 136 с.
13. Довженко О.П. Кіноповісті; оповідання. К.: Наукова думка, 1986. 710 с.
14. Довженко О.П. Незабутнє: Оповідання. Кіноповість. К.: Дніпро, 1974. 222 с.
15. Довженко О.П. Україна в огні: кіноповість, щоденник. К.: Радянський письменник, 1989. 416 с.

16. Жолдак О. Останній приїзд: [спогади про О. Довженка]. *Літературна Україна*. 1994. № 38. С. 2.
17. Жулинський М. Слово і доля: навч. посібник. К: А.С.К., 2006. 640 с.
18. Землянська С. Рядки, що кликали до бою: О. Довженко. *Деснянська правда*. 2004. 28 жовтня. С. 9.
19. Ільєнко І. Заступився за народ свій...: кіноповість Олександра Довженка «Україна в огні» – виклик тоталітаризму. *Урядовий кур'єр*. 1994. № 82. С. 9.
20. Коба С.Л. Олександр Довженко. Життя і творчість. К.: Дніпро, 1979. 197 с.
21. Коваль М.В. Справа Олександра Довженка: До 100-річчя з дня народження. *Український історичний журнал*. 1994. № 4. С. 108–119.
22. Ковальчук О. До проблеми глибини естетичного аналізу твору «Зачарована Десна» О. Довженка. *Дивослово*. 2002. № 6. С. 43–45.
23. Короготський Р. «Немає моторошніщої картини, ніж погибель народу...» або Поет і цар Країни Рад. *Сучасність*. 1994. № 9. С. 162–167.
24. Короготський Р. Довженко: вчора, сьогодні, завтра в країні національної культури. *Дивослово*. 2001. № 5. С. 52–54.
25. Кочерган Ю.Ф. Олександр Довженко. Проблеми майстерності: монографія. Львів: Вища школа. 1983. 119 с.
26. Кудрявцев М. Розвиток Довженківської естетики. *Слово і час*. 1995. № 9–10. С. 84–86.
27. Лавріненко Ю. Олександр Довженко. Українське слово: Хрестоматія української літератури та літературної критики ХХ ст.: в 3-х кн. Кн. 2. К.: Рось, 1994. С. 37–47.
28. Лайфхаки з української літератури. Олександр Довженко. Режим доступу <https://edera.gitbook.io/lit-lifehacks/rozdil-12/dovzhenko>
29. Логвиненко О. Творчість Довженка – це передовсім він сам. *Літературна Україна*. 1994. № 40. С. 3.
30. Маковська Н., Шаповал Ю. «Моє серце не витримало тягара неправди і зла»: до 100-річчя з дня народження О.П. Довженка. *Літературна Україна*. 1994. 1 вересня. С. 2.

- 31.Максимчук-Макаренко С. Типологія жіночих образів у літературній спадщині олександра довженка 10.01.01 – українська література автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук. Київ. 2017. 21 с.
- 32.Медвідь Н. Національна своєрідність психологізму О. Довженка. *Дивослово*. 1999. № 9. С. 53–55.
- 33.Медвідь Н. Особливості концепції національного буття в повоєнній творчості О.Довженка. *Сіверянський літопис*. 1998. № 4. С. 3–10.
- 34.Медвідь Н. Проблеми національного характеру у творчості О. Довженка довоєнного періоду. *Наукові записки Харківського педуніверситету імені Г.С.Сковороди*. Серія: Літературознавство. Випуск 6 (17). Харків, 1998. С. 77–82.
- 35.Медвідь Н. Світ дитинства і материнства у творчості О.Довженка. *Сіверянський літопис*. 1999. № 2. С. 120–126.
- 36.Мусієнко О. Фота моргана О. Довженка. *Сучасність*. 1996. № 6. С. 135–139.
- 37.Новиченко Л. Естетичні уроки Довженка. Життя як діяння: вибрані статті. К.: Думка, 1974. С. 340.
- 38.Онищенко О. Три символічні трилогії: до 100-річчя з дня народження О. Довженко. *Культура і життя*. 1994. № 30. С. 2.
- 39.Пашкова О. Мистецтво Олександра Довженка в контексті української культури. *Народна творчість та етнографія*. 1994. № 5–6. С. 17–22.
- 40.Поляруш О. Кіноповісті Олександра Довженка: Кіноповісті «Зачарована Десна» та «Поема про море» //... І вічна таїна слова: Аналіз великого епічного твору: посібник для вчителя /Авт. В.П. Марко та ін. К.: Радянська школа, 1990. С. 94–127.
- 41.Поляруш О. Олександр Довженко і фольклор. К.: Вища школа, 1988. 175 с.
- 42.Святовець В. Форми деталізації у творчості Олександра Довженка: до 110-ї річниці від дня народження митця. *Дивослово*. 2004. № 9. С. 60.
- 43.Степаненко А. Довженко за кадром. *Український засів*. 1995. № 6. С. 52–68.

- 44.Степанишин Б. Правда, обпалена війною: аналіз кіноповісті О. Довженка «Україна в огні». *Дивослово*. 1994. № 8. С. 4–8.
- 45.Тимків Н. Підтекст як авторська позиція через сторінки кіноповісті «Україна в огні» О. Довженка. *Українська мова і література в школі*. 2004. №6. С. 47– 51.
- 46.Троша Н. В. Концепт історії через призму літературної творчості О. Довженка. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету*. Філологія. 2014. Вип. 8 (2). С. 45–48.
- 47.Троша Н. Дискурс української історії в щоденникових записах Олександра Довженка. *Філологічні науки*. 2013. № 14. С. 53–59.
- 48.Шарова Т. М. Реалістичне відтворення життєвої правди у творах І. Маслова. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Філологічна»: збірник наукових праць / укладачі: І.В. Ковальчук, Л.М.Коцюк, С.В.Новоселецька. Острог: Видавництво Національного університету «Острозькаакадемія». Вип. 59. 2015. С. 239–241.
- 49.Шарова Т.М., Шаров С.В., Солоненко А.М. Видатні особистості української словесності. Мелітополь: Видавничий будинок Мелітопольської міської друкарні, 2018. 254 с.
- 50.Щур О. Жінка і війна в кіноповісті Олександра Довженка «Україна в огні» Магістеріум. Випуск 61. *Літературознавчі студії*. 2015. С. 50–54.
- 51.Ющенко О. Пливучи по зачарованій Десні...: зі спогадів про О. Довженка. *Дивослово*. 2003. № 9. С. 64–66.
- 52.Sharova T., Posadna T. Самобутність та оригінальність української прози 20-30-х років XX ст. // *Scientific Proceedings of Ostroh Academy National University. Philology Series*. 2018. Т. 2. №69. С. 239–242.